

Милица Ж. Љубанић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за италијанистику
<http://orcid.org/0009-0007-6133-138X>

ФРАЗЕОЛОГИЈА У НАСТАВИ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА

Препознавање фразеолошких израза, њихова адекватна употреба, као и њихово превођење од изузетне су важности за усвајање језика и за стицање комуникативне компетенције, која је главни циљ наставе језика. Фразеолошка компетенција као део језичке компетенције један је од највећих изазова како за студенте, тако и за наставнике. Циљ овог рада је да укаже на питање важности фразеологије и приступа обради фразеологизама у настави италијанског језика. За потребе овог рада спроведено је комбиновано емпиријско истраживање у виду анонимне анкете и кратког теста знања намењеног студентима италијанског језика и књижевности на Филолошко-уметничком факултету (од нивоа Б1 до Ц1–Ц2 према ЗЕО). Прелиминарни резултати истраживања показују претежно позитивне ставове студената у вези са значајем фразеологије у настави италијанског језика, као и да се фразеологизми због своје идиоматичности и специфичне структуре лакше разумеју, преводе и самим тим усвајају када су стављени у контекст него ван њега.

Кључне речи: фразеологија, фразеологизми, италијански језик, настава, ставови студената, фразеолошка компетенција

1. Увод

Фразеологија сваког језика је драгоцен јер одражава поглед на свет говорника, њихову културу уско повезану са навикама и обичајима, легенде и веровања, машту и историју језичке заједнице (Бралић 2011: 171). Познавање фразеологизама неопходно је за учење и усвајање језика управо зато што су често културолошки обојени и одражавају особине и навике говорника неког језика јер се „понашају, слично пословицама и изрекама, као повољна спремишта за најразличитије културне садржаје“ (Мршевић Радовић 2008: 5–6). Упркос томе, фразеологизми се често не сматрају неопходним за свакодневну комуникацију и сходно томе бивају занемарени у уџбеницима и настави страних језика. Фразеолошка компетенција свакако представља изазов како за студенте, тако и за наставнике страних језика. Тај изазов код студентата јавља се у виду одређених потешкоћа приликом уочавања, разумевања, превођења и адекватне употребе фразеологизама, док се код наставника испољава кроз несигурности у вези са тиме када, у којој мери и на који начин треба имплементирати фразеологизме у наставу језика. Стога, истраживање које је спроведено у овом раду са студентима италијанистике на Филолошко-уметничком факултету има за циљ да укаже и покуша да одговори на питање значаја фразеологије у настави италијанског језика, као и на питање приступа обради фразеологизама.

2. Фразеологија и фразеологизми

Фразеологија је део лексикологије који се бави проучавањем устаљених језичких јединица сложеног значења, група састављених од двеју или више речи,

1 milica.ljubanic@gmail.com

које се називају фразеологизми. Фразеологија се као посебна лингвистичка дисциплина издвојила средином XX века захваљујући, између осталог, теоријским поставкама у радовима Виктора Виноградова².

Једно од актуелних питања у фразеологији јесте и термилошка разуђеност. Тако су, поред најчешћих термина фразеолошка јединица или фразеологизам, у српском језику у употреби и термини идиом, устаљена фраза, фразеолошки обрт, устаљени обрт, фразем (Мршевић Радовић 1987: 11). Према Мршевић Радовић (1987: 11), фразеолошка јединица или фразеологизам је „општи назив за јединицу фразеолошког система независно од њених структурно-семантичких и функционалних особености“. И у италијанском језику постоји више термина којима се именују фразеолошке јединице (*modo di dire, frase fatta, locuzione, espressione idiomatica, frase idiomatica*). Казадеи (1996: 13) дефинише идиооме као „полилексичке изразе који повезују фиксног означитеља са конвенционалним значењем које обично није дословно“³, додајући да су они „традиционално сматрани аномалном појавом која у синтакси и семантици одступа од „нормалних“ реченица у неком језику“.

Поред већ наведених дефиниција, термин фразеологија може се користити и да би се њиме означио фразеолошки корпус одређеног језика (нпр. фразеолошки корпус српског, руског, немачког, италијанског језика). Италијански језик богат је фразеологизмима у толикој мери да постоји и велики број речника који су посвећени искључиво фразеолошким јединицама, а поред тога, фразеологизми су у толико учесталој употреби да су у потпуности укључени у савремене речнике италијанског језика. На пример, GRADIT³ регистује преко 63.000 полиремаатских израза италијанског језика, као и велики број из страних језика.

Флајшер сматра да се не може оспорити чињеница да фразеологија има посебан значај у настави страних језика (Fleischer 1982: 32). Први покушај увођења фразеологије у наставу језика направили су 1900. године са малим немачким приручником за конверзацију, састављеним од идиома и пословица, који је био намењен ученицима француског језика. И италијански језик добија први приручник тог типа захваљујући Мађарици Жужани Фабијан (1987), под називом *Filo da torcere. Olsaz frazeologíai gyakorlatok*. Овим и сличним иницијативама наставника учињен је заједнички покушај да се потврди како је фразеологија најживописнији део језика (González Rey 2012: 69). Значај таквих израза најбоље се огледа у проценама броја фиксираних израза које просечни изворни говорник произведе на дневној бази, где је број фиксних израза у менталном лексикону изворног говорника отприлике сличан броју појединачних речи. Имајући то у виду, следи да је фразеолошка компетенција важна компонента овладавања Л2 и да, да би савладао страни/други језик, ученик Л2 мора да изгради велики репертоар конвенционалних израза међу којима су и фразеологизми (Cieślícka 2015: 209).

За наше истраживање значајан је и проблем превођења фразеологизама, због чега смо се у овом раду и ограничили на испитивање овог аспекта фразеолошке компетенције. Превођење фразеологизама често представља велики изазов у настави језика, па ученици често прибегавају парафразирању или дословном превођењу, при чему се у већини случајева губи богатство фразеолошког

2 Виктор Владимирович Виноградов (Зарајск, 31. 12. 1894 - Москва, 4. 10. 1969), руски лингвиста и историчар књижевности.

3 Grande dizionario italiano dell'uso (такође GRADIT или GDIU) је савремени речник италијанског језика којије приредио Tullio de Mauro, са нешто више од 260 000 одредницау 6 томова, објављен 1999. године.

значења израза у полазном језику. Могућим преводилачким техникама фразеолошких јединица бавали су се многи лингвисти, међу којима и Ивир (1985), код кога налазимо три могућа поступка приликом превођења фразеолошких израза: 1) у обама језицима постоји сличан фразем истог значења, 2) у обама језицима постоје различити фраземи истог значења и 3) не постоји одговарајући фразем у циљном језику, па се користи парафраза или нефразеолошки превод. Поред тога, Бејкерова (Бејкер 1992: 63–67) тврди да су два највећа проблема са којима се суочавамо приликом превођења фразеологизама препознавање и тумачење фразеолошких израза у изворном језику и различита значења која се њима могу пренети у циљни језик.

3. Циљ и методологија истраживања

Јасно је да је фразеологија од изузетног значаја за учење и усвајање страног језика, али исто тако представља и велики изазов, поготово када је реч о језицима који нису блиски матерњем, па ће самим тим и број еквивалентних израза у обама језицима бити мањи.

Како бисмо приказали питање положаја и значаја фразеологије у настави италијанског језика, покушаћемо да одговоримо на следећа питања:

- *Колико су фразеологизми заступљени у уџбеницима и осталим дидактичким материјалима које користе студенти италијанистике?*
- *Какви су ставови студената о сопственом шренушном нивоу познавања фразеологизама?*
- *Да ли постоји интересовање и/или потреба да се више ради на унапређивању знања из области фразеологије?*
- *Да ли студенти лакше разумеју фразеологизме када су експлицитно изложени или када су укључени у неки контекст?*

У те сврхе спроведено је комбиновано емпиријско истраживање, односно анонимна анкета мешовитог типа и кратки тест знања. У фокусу истраживања били су студенти италијанског језика и књижевности на Филолошко-уметничком факултету (од нивоа Б1 до Ц1–Ц2 ЗЕО).

4. Анализа резултата анкете

Први део истраживања била је анонимна анкета мешовитог типа (са затвореним и отвореним питањима) (Прилог 1), чије ћемо резултате укратко представити у наставку, наводећи статистичке податке и ставове студената у вези са сваким питањем појединачно. У истраживању је учествовало 17 испитаника.

Прво постављено питање било је *Да ли знате шта проучава фразеологија?* и понуђени су били одговори *Да / Не / Нисам сигуран/на*. 14 студената (82,35%) одговорило је потврдно, 2 студента (11,76%) заокружила су *Не* и један *Нисам сигуран/на* (5,88%).

Следеће питање захтевало је кратко образложење, уколико је одговор на претходно питање био потврдан. На основу неких од одговора можемо закључити да већина студената сложила да фразеологија проучава устаљене фразе и изразе, скупове речи који се користе свакодневно и којима се „метафором и пренесеним значењем преноси порука“:

- *Проучава фраземе или фразеологизме.*
- *Фразеологија је област која се бави проучавањем фразе.*
- *Проучава изразе.*

- Проучава устњалене изразе неког језика.
- Устњалене изразе којима се описује нека ситуација, особа.
- Проучава устњалене изразе који се користе свакодневно.
- Скујове речи којима се метафором и пренесеним значењем преноси порука

Треће питање било је *У коликој мери су фразеологизми засићени у вашој настави и уџбеницима?* са понуђеним одговорима *Нису уопште / Мало / Не знам / Прилично / Много*. Десет испитаника одговорило је *Мало* (58,82%), 4 *Не знам* (23,53%), 2 *Прилично* (11,76%) и 1 *Нису уопште* (5,88%). Будући да су ставови студентата по овом питању доста подељени, поставља се питање да ли су студенти свесни присуства фразеологизама у настави и уџбеницима онда када им нису експлицитно изложени као такви, већ када су смештени у контекст, нпр. у склопу текстова.

Следеће постављено питање тицало се примене знања из фразеологије на различитим предметима према њиховом искуству. Петнаест (15) испитаника навело је *Превођење* као предмет на ком је најчешће потребно и могуће применити знања из фразеологије, а поред тога њих 10 навело је и *Интегрисане вештине*, 1 граматичке предмете и 1 испитаник књижевност. Два испитаника нису одговорила на питање.

На питање *Како бисте оценили сопствени ниво познавања фразеологизама италијанског језика?*, са понуђеним одговорима *Недовољно / Мало / Незнам / Врло добро / Одлично*, 6 је одговорило *Мало* (35,29%), 6 *Не знам* (35,29%), 3 *Недовољно* (17,65%) и 2 *Врло добро* (11,76%). Будући да су одговори разнолики, ово питање отвара могућност провере тестом знања, што је управо други део овог истраживања.

Шесто питање било је *Да ли мислите да би требало више радити на унапређивању фразеолошке компетенције?* Са понуђеним одговорима *Да / Не / Нема став*. Чак 16 испитаника одговорило је *Да* (94,12%), док један *Нема став* (5,88%).

Идентичне резултате показали су и одговори на следеће питање: *Да ли бисте ви били заинтересовани да радите на унапређивању познавања фразеологизама италијанског језика?* Шеснаесторо испитаника одговорило је *Да* (94,12%), док један *Нема став* (5,88%).

Последње питање у анкети надовезује се на претходно тако што се од испитаника који су одговорили са *Да* или *Не* на претходно питање захтева да образложе свој став. У наставку ћемо навести неке од одговора:

- *Корисно је и интересантно.*
- *Сматрам да је за нас битно да познајемо фразеологизме и њихове преводе ради бољег разумевања и служења италијанским језиком.*
- *Некада је потребно знати шта неко жели да каже њим изразом који можда не постоји код нас.*
- *Потребно је радити на томе јер се често користе у говорном и у писаном језику и са њима се може изражавати боље, лепше и јасније.*
- *Сматрам да би могло бити од користи за поједине предмете.*
- *Може бити корисно за унапређивање језичких вештина.*
- *Сматрам да су фразеологизми битни како бисмо говорили у духу језика који учимо.*
- *Познавање фразеологизама обогађује вокабулар.*
- *Зато што ме занимају разлике у фразеологији на нашем и на италијанском језику.*
- *Значајно је при превођењу и разумевању језика и културе.*

- Фразеологизми нису исти у свим језицима па је битно знати њихове одговарајуће еквиваленте.

Оно што можемо да приметимо јесте да је већина испитника свесна значаја познавања фразеологизама за боље разумевање и употребу језика, док је код неких мотивација у вези са практичном применљивошћу на појединим предметима током студија.

5. Анализа резултата теста знања

Други део истраживања чинио је кратак тест знања (Прилог 2) којим смо желели да проверимо фразеолошку компетенцију студената и да видимо да ли лакше савладавају фразеологизме када су засебно изложени или у контексту (реченици, тексту). Будући да су студенти навели *Превођење* као вештину где им је фразеологија најчешће потребна и наш тест базирао се на томе.

У првом задатку имали смо пет израза (са понуђеним објашњењима) код којих је било потребно понудити превод на српски језик, где је намерно у поставци задатка наведено «превод», а не «(преводни) еквивалент», пошто смо желели да видимо да ли ће преводити дословно, парафразирати или дати одговарајући преводни фразеолошки еквивалент у српском језику. Показало се да је већина студената понудила преводни еквивалент у виду неког српског фразеологизма. Најједноставније им је било да преведу изразе (1) и (5) који су идентични у оба језика (1а, 1б; 5а), израз (3) такође није представљао проблем (3а, 3б, 3в), али је дошло и до једног дословног превода (3г), израз (4) је произвео највише различитих преводних еквивалената (4а, 4б, 4в, 4г, 4д), док неки испитаници нису умели да преведу израз (2) (можда зато што је најудаљенији од српског преводног решења):

- (1) essere tra due fuochi (бити у тешкој ситуацији, имати пред собом две опасности, непријатности)
 - (1а) *бити између две ватре*
 - (1б) *бити између два зла*
- (2) prendere due piccioni con una fava (једном акцијом постићи двоструку корист, истовремено обавити два посла)
 - (2а) *једним ударцем убити две муве*
 - (2б) *убити две муве једним ударцем*
- (3) essere legato mani e piedi (бити немоћан, без могућности делања)
 - (3а) *бити везаних руку*
 - (3б) *имати везане руке*
 - (3в) *везане су ми руке*
 - (3г) *имати везане руке и ноге*
- (4) essere di marmo (бити снажне воље, непопустљив, бити безосећајан)
 - (4а) *бити од камена*
 - (4б) *бити јак као стена*
 - (4в) *бити од челика*
 - (4г) *бити као челик*
 - (4д) *имати срце од камена*
- (5) occhio per occhio, dente per dente (ако неко повреди другу особу, мораће да буде кажњен на исти начин)

(5а) око за око, зуб за зуб.

Други задатак имао је за циљ да покаже да ли ће студенти уочити и умети да преведу фразеолошки израз у склопу реченице/текста, као и да ли ће њихови преводи потенцијално бити више у духу српског језика него када су засебно изложени.

У те сврхе други задатак садржао је три реченице на италијанском језику које у себи садрже соматске фразеологизме. Они представљају једну од најбројнијих група фразеолошких израза у многим језицима, а будући да као полазиште и извор за њихов настанак имамо људско тело које је за све људе, независно од језика и културе, исто, често се код њих уочавају сличности чак и међу језицима који нису типолошки сродни. Фразеологизми нису били експлицитно наглашени и подвучени, будући да смо осим вештине превођења желели да проверимо и да ли студенти могу да уоче фразеолошке изразе у контексту:

(6) „Ma quel signore – questa volta ce ne accorgemmo tutti – non riusciva a toglierle gli occhi di dosso, e Lila, per quanto cercasse di controllarsi, rispondeva allo sguardo come se non si capacitasse di essere tanto ammirata.”

(6а) није могао да склони поглед са ње

(6б) није могао да скине поглед с ње

(6в) није могао да одвоји поглед од ње

(6г) није скидао поглед са ње.

Само у случају одломка (7) десило се пар дословних превода фразеологизма *lasciarsi qualcosa alle spalle* (7в и 7г), док су и примере (6) и (8), односно изразе *togliere gli occhi di dosso* (а *qualcuno/qualcosa*) и *averne fin sopra i capelli* (di *qualcosa*) студенти успешно преводили (6а, 6б, 6в, 6г) (8а, 8б, 8в, 8г, 8д) захваљујући контексту иако нису имали објашњење значења:

(7) „Voleva non solo sparire lei, adesso a sessantasei anni, ma anche cancellare tutta la vita che si era lasciata alle spalle.”

(7а) цео свој животи који је оставила иза себе

(7б) цео животи који је оставила за собом

(7в) који јој је био на леђима (због spalle)

(7г) који је провела остављена (због lasciata).

(8) „Mi vedo costretto a esprimermi in termini molto diretti: il mio gruppo ne ha fin sopra i capelli dei piani d'azione.”

(8а) мојој групи је преко главе

(8б) мојој групи је превише

(8в) мојој групи је доста

(8г) моја група је преоптерећена

(8д) мојој групи су се појели на главу.

Показало се да студенти успешно уочавају и углавном успевају да преведу и чак природније преводе фразеологизме када су укључени у (кон)текст, иако им за њих нису била дата објашњења, чак и у случају израза који немају дослован, идентичан преводни еквивалент у виду фразеолошког израза у српском језику.

6. Закључак

Будући да је реч о истраживању спроведеном на ограниченом броју испитаника, приликом обраде резултата треба узети у обзир и потенцијалне недостатке, као што може бити незаинтересованост појединих студената за анкете и слична истраживања, која често може негативно утицати на добијене резултате.

На основу резултата анкете и теста можемо закључити да студенти често и нису свесни у коликој мери су фразеологизми заступљени у њиховој настави. Будући да су резултати анкете показали висок ниво интересовања може се закључити да би студентима могло бити корисно да раде више на познавању фразеологизама постепено још од почетних нивоа студија, за шта налазимо упоришта и у литератури, на пример код Наваро и Гонзалес Реј (Navarro 2008, González Rey 2012). Поставља се даље питање да ли је боље учити изразе као засебно изложене или интегрисане са осталим аспектима у настави (експлицитно или имплицитно), где је јасно да први случај ставља у други план употребу фразеологизама кроз продуктивне вештине. Иако ЗЕО наводи да на напредном нивоу познавања језика ученик уме да препозна већину фразеолошких израза и да их користи, не прецизира на који начин.

Такође, иако су резултати теста показали да студенти имају одређени ниво фразеолошке компетенције, она је у овом истраживању била искључиво истражена кроз разумевање и превођење израза, а не кроз продуктивне вештине. Разлог томе је избор инструмента истраживања који јесте био усмерен на тај аспект употребе фразеологизама. Није истражено у коликој мери и на који начин студенти заправо користе фразеологизме у писаном или усменом изражавању на италијанском језику. У овом истраживању одлучили смо да се фокусирамо на преводне аспекте фразеологизама због ограниченог обима рада, док би други аспекти употребе фразеологизама могли бити основа за неко потенцијално будуће истраживање, чије би резултате било занимљиво упоредити са резултатима добијеним у овом раду.

Будући да је тежња при учењу страног језика да се приближимо што више компетенцији матерњег говорника, а управо је неидиоматичност изражавања, према Ленону (Lennon 1998), одлика по којој се најлакше препознају нематерњи говорници, пожељно би било радити како на препознавању и превођењу фразеологизама, тако и на њиховој практичној употреби.

Извори

- Quadro comune europeo di riferimento per le lingue: apprendimento, insegnamento, valutazione* (2002). Milano: La Nuova Italia–Oxford.
- Головић (2010): Б. Головић. *Фразеолошки српски-италијанско-француски речник*. Београд: АлбатросПлус.
- Оташевић(2007): Ђ. Оташевић. *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма.
- Питано: G. Pittàno (2009), *Dizionario dei modi di dire*, Bologna, Zanichelli
- Феранте (2011): E. Ferrante. *Lamica geniale*. Roma: Edizioni.
- European Parliament Proceedings Parallel Corpus 1996-2011<<https://www.statmt.org/europarl/>> 25.03.2024

Литература

- Бејкер 1992: M. Baker. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
- Бралић 2011: S. Bralić. *Sulla motivazione e sulla grammatica dei modi di dire in italiano*, Zbornik radova filozofskog fakulteta sveučilišta u Splitu.
- Гонзалес Пеј 2012: M.D. González Rey. De la didáctica de la fraseología a la fraseodidáctica. *Paremia* 21, 67-84.
- Ивир 1985: В. Ивир. *Теорија и техника превођења*. Сремски Карловци.
- Казадеи 1996: F. Casadei. *Metafore ed espressioni idiomatiche*. Roma: Bulzonieditore.
- Ленон 1998: P. Lennon. Approaches to the teaching of idiomatic language use. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 36/1, 11-30.
- Мршевић-Радовић 1987: Д. Мршевић-Радовић. *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Мршевић-Радовић 2008: Д. Мршевић-Радовић. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Наваро 2008: C. Navvaro. *Aspectos de fraseología contrastiva español – italiano*. Verona: Edizioni Fiorini.
- Phraseology in Foreign Language Learning* (2008). edited by Fanny Meunier and Sylviane Granger. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam/Philadelphia
- Флајшер (1982): W. Fleischer. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig.
- Чешлицка (2015): A. B. Cieślicka. *Idiom Acquisition and Processing by Second/Foreign Language Learners. Bilingual Figurative Language Processing*, 208-244.

FRASEOLOGIA NELL'INSEGNAMENTO DELLA LINGUA ITALIANA

Riassunto

La comprensione delle espressioni fraseologiche, il loro uso adeguato, così come la loro traduzione, sono estremamente importanti per l'acquisizione della lingua e della competenza comunicativa, che è l'obiettivo principale dell'insegnamento delle lingue straniere. La competenza fraseologica rappresenta una delle massime sfide sia per gli studenti che per gli insegnanti. Lo scopo di questo lavoro è quello di sottolineare e cercare di rispondere alla questione dell'importanza della fraseologia e dell'approccio alla fraseologia e ai fraseologismi nell'insegnamento della lingua italiana. Ai fini del presente lavoro è stata condotta una ricerca empirica combinata sotto forma di indagine anonima e un breve test, dedicato agli studenti di Lingua e Letteratura italiana della Facoltà di Filologia e Arti (dal livello B1 al C1-C2 del *Quadro comune europeo di riferimento per le lingue*). I risultati preliminari della ricerca mostrano atteggiamenti prevalentemente positivi da parte degli studenti riguardo all'importanza della fraseologia nell'insegnamento della lingua italiana, nonché che, grazie alla loro idiomatilità e struttura specifica, i fraseologismi sono più facili da comprendere, tradurre e quindi adottare quando fanno parte del contesto piuttosto che al di fuori di esso.

Parole chiave: fraseologia, fraseologismi, lingua italiana, insegnamento, atteggiamenti degli studenti, competenza fraseologica

Milica Ž. Ljubanić

Прилог 1

АНКЕТА

1. Да ли знате шта проучава фразеологија?

Да / Не / Нисам сигуран/на

2. Ако је одговор потврдан, напишите укратко:

3. У коликој мери су фразеолошки елементи заступљени у вашој настави и уџбеницима?

Нису уопште / Мало / Не знам / Прилично / Много

4. Који су предмети на којима је најчешће потребно применити знања из фразеологије (из вашег искуства)?

5. Како бисте оценили сопствени ниво знања фразеологизама италијанског језика?

Недовољно / Мало / Не знам / Врло добро / Одлично

6. Да ли мислите да би требало више радити на унапређивању фразеолошке компетенције?

Да / Не / Немам став

7. Да ли бисте били заинтересовани да више радите на унапређивању познавања фразеологије италијанског језика?

Да / Не / Немам став

8. Ако је одговор на претходно питање био Да или Не, образложити укратко.

Прилог 2

TEST

1. Kako biste preveli sledeće frazeološke izraze na srpski jezik?

essere tra due fuochi⁴ _____

prendere due piccioni con una fava⁵ _____

essere legato mani e piedi⁶ _____

essere di marmo⁷ _____

occhio per occhio, dente per dente⁸ _____

2. Kako biste preveli sledeće odlomke na srpski jezik?

Ma quel signore – questa volta ce ne accorgemmo tutti – non riusciva a toglierle gli occhi di dosso, e Lila, per quanto cercasse di controllarsi, rispondeva allo sguardo come se non si capacitasse di essere tanto ammirata.

Voleva non solo sparire lei, adesso a sessantasei anni, ma anche cancellare tutta la vita che si era lasciata alla spalle.

Mi vedo costretto a esprimermi in termini molto diretti: il mio gruppo ne ha fin sopra i capelli dei piani d'azione.

4 biti u teškoj situaciji, imati pred sobom dve opasnosti, neprijatnosti

5 jednom akcijom postići dvostruku korist, istovremeno obaviti dva posla

6 biti nemoćan, bez mogućnosti delanja

7 biti snažne volje, nepopustljiv/biti bezosećajan

8 ako neko povredi drugu osobu, moraće da bude kažnjen na isti način